

2. DİLLERİN DOĞUŞU

Felsefeciler dilin insan tabiatının bir parçası olduğu görüşündedirler. Yiyen içen, gülen ağlayan insanoğlu tabiatının bir gereği olarak konuşmaktadır da. İnsanoğlu, ilkin seslerle anlamaya çalışmış, zamanla bu sesleri bir araya getirerek anlamlı sözlere ve söz birlikteliklerine dönüştürmüştür.

Kimilerine göre dil kendiliğindendir. Yani her nesnenin sesi, o nesneye âdeta bir etiket gibi yapışmış, onun adı olmuştur. Gazali, bu görüşe karşı çıkarak “Lafzın manayı delaleti kendiliğinden olsaydı dünyada tek bir dil olurdu.” demiştir.

Dil öğelerini ilk tasnif eden felsefeci ise Aristo’dur. Aristo sesleri; sesliler, sessizler ve yarı sesliler olmak üzere üç gruba ayırır.

2.1. BİLİMSEL KURAMLAR (TEORİLER)

Dillerin ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Bu bilinmezlik, insanoğlunun zihnini her zaman kurcalamıştır. Ancak kesin olan, dilin insanla birlikte var olduğudur ve insanla devam edeceğidir. İlk dil hangisidir, ilk insan ne zaman ortaya çıktı, diller tek bir kaynaktan mı, yoksa başka başka kaynaklardan mı oluştular, ilk konuşma ne şekilde gerçekleşti? Gibi sorulara bugün için verilebilen yanıtlar, varsayımlara dayanmaktadır. Çünkü bu tür soruları yanıtlayacak gücümüz ve bilgimiz yeterli değildir. Yazının icadı ve elimizdeki en eski yazılı belge sayılan Sümerce belgeler dahi, 5500 yıl öncesi- ne aittir. Türkçenin en eski ürünleri sayılan Köktürk Yazıtları ise, MS VI-VII. yüzyıla kadar gitmektedir. Oysaki yapılan en son araştırmalar, ilk insanların bundan 1 milyon yıl kadar önce yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu bakımdan dilin doğuşu ile ilgili değerlendirmeler, ancak kuramsal düzeyde kalmaktadır.

2.1.1. Evrimci (Antropolojik) Görüş

Evrimsel görüşün dayanağı, Darwin’in “Evrimsel Teorisi”dir. Bu görüşe göre ilkel insan, başlangıçta bir dile sahip değildi. Evrim geçirip, insanlaşma sürecine girdikten sonra dili kullanmaya başlamıştır. Bunun da şu şekillerde ortaya çıktığı varsayılmaktadır:

2.1.1.1. Yansımaları Temel Alan Görüş

Bu görüş, dil unsurlarının yansıma seslerden ortaya çıktığını savunmaktadır. Yeryüzünde konuşulan ve konuşulmakta olan bütün dillerde, doğadaki sesleri taklit etmeye, yansıtmaya yarayan sesler vardır. Ancak yansıma seslerin, her dilin küçük bir bölümünü oluşturduğu ve diğer sözcüklerin bu yolla açıklanamadığı düşünülürse, söz konusu bu görüşün geçerliği tartışılır.

2.1.1.2. Ünlemleri Temel Alan Görüş

Bir kısım dil bilimciler de dilin doğuşunu ünlemlere dayandırmışlardır. İnsanların çeşitli olaylar karşısında, ruh ve bedenle ilgili duygularının etkisiyle çıkardıkları ünlemlerin, sonradan sözcüklere dönüştüğünü, çeşitli kavramları karşıldığını savunmuşlardır. Ancak, bu

tür unsurların da yansıma kuramında olduğu gibi, sayıca az olması, dilin doğuşunu ünlem görüşüyle açıklamaya yetmemektedir.

2.1.1.3.Birlikte Çalışmayı Temel Alan Görüş

Özellikle XIX. yy.'dan sonra ağırlık kazanan bir görüştür. Bu görüşe göre dilin doğuşunda ortak çalışma, birlikte iş yapmanın etkili olduğu belirtilmiştir. Birlikte çalışan insanların yaptıkları işi kolaylaştırmak amacıyla bazı sesleri çıkardıkları bir gerçektir. Ancak çıkarılan bu seslerin dilin doğuşunda etkili olduğunu kabul etmek çok güçtür.

2.1.2. İlahiyatçı (Teolojik) Görüş

İlahî dinlere ait metinlerde doğrudan doğruya dilin nasıl doğduğuna dair açıklamalar yoksa da isimlendirmeye ilgili ipuçları vardır. İlahiyatçı görüşün dayanağı Tevrat, İncil, Kur'an gibi din kitaplarındaki metinlerdir. Kutsal kitaplarda ilk insanın yaratılırken konuşma yetisiyle donatıldığı belirtilmektedir. Ayrıca kutsal kitaplarda, ilk insan-ilk peygamber Hz. Âdem'e, varlıkların adlarının öğretildiği bilgisi de yer almaktadır. Bu sebeple dil, ilk insanla birlikte doğmuştur.

2.1.3. Doğuştancı Görüş

İnsanın, doğuştan dil öğrenme yetisiyle donatılarak yaratıldığını savunan bu görüş, ilahiyatçı görüşe yakındır. Pek çok araştırmacı tarafından destek bulmaktadır. Konuşma, anlama, yazma gibi faaliyetleri ortaya koymak için, ihtiyaç ve sosyal bir varlık olma durumu da tetikleyici olduğundan dil doğmuştur.

3. DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI VE TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

Dünyada ne kadar kavim varsa, o kadar dil vardır. Her kavmin dili, kendi kavim adıyla ilgili bir sözcükle adlandırılır. Türkçede dil adları, kavim adlarının sonuna -ca / -ce; -ça / -çe ekleri getirilerek yapılır. (Türk-çe, Alman- ca, İtalyan-ca, Çin-ce, Fars-ça vs.)

Bugün yeryüzünde kaç dil konuşulduğunu, kesin sayı vererek söylemek güçtür. Bu güçlük, bir kısım lehçelerin bir dil durumuna gelmeleri dolayısıyla ayrı birer dil sayılıp sayılmayacakları konusundaki belirsizlikten, yer- yüzünün iyi tanınmayan bölgelerinde henüz işlenmemiş, incelenmemiş, yazı dili durumuna gelmemiş dillerin varlığından ve bir dile veya dil ailesine bağlılığı kesinleşmemiş dillerin varlığından kaynaklanmaktadır. Ancak bir kısım kaynaklar, yaşamış ve yaşamakta olan dillerin sayısını 2500, bir kısmı 2796, bazıları 3000-3500-4000, bazıları ise 5000 olarak vermektedir. Hatta 6000 sayısını verenler dahi vardır. O halde, ortalama bir hesaplama yeryüzünde konuşulan dil sayısını 3000-3500 olarak kabul etmek mümkündür.

Dillerin birbirleriyle karşılaştırılmasından anlaşılmaktadır ki, dünya dilleri bir kısım eski ana dillerin zamanla farklılaşarak dallanmasından ortaya çıkmıştır. Bir ana dilden ayrılan diller, birbirleriyle akraba sayılmış ve dil ailelerini oluşturmuşlardır. Günümüzde konuşulan dillerin hepsi, az çok gelişmiş sistemlerdir. Dil bilimcilerin eldeki veriler ışığında yaptıkları incelemeler sonucunda, dünya dilleri arasında özellikle ses dizgesi, şekil ve yapı yakınlıkları, söz dizimi, söz varlığı arasındaki benzerlikler oldukça önemlidir. Ayrıca, etimolojileri, tarihsel gelişmeleri belirgin olan unsurlar da dil akrabalığı için sağlam dayanaklar, tanıklar durumundadır. Dil akrabalığı, akraba dilleri konuşan ırkların aynı soydan geldikleri anlamına gelmez. Aynı soydan gelen ve dilleri akraba olan kavimler bulunmakla beraber, ırk bakımından birbiriyle hiçbir ilişkisi olmayan, ancak aralarında kültür alış-verişi, kültürel bağlar bulunan uluslar da vardır. Hint-Avrupa Dil Ailesine mensup dillerin birçok ulus tarafından konuşulması gibi.

Diller arasındaki yakınlık ve benzerlikler iki açıdan sınıflandırılmaktadır:

1. Kaynak (Köken-Akrabalık-Genetik) Bakımından
2. Yapı (Morfoloji) Bakımından

3.1. KAYNAKLARI BAKIMINDAN DİLLER

Kök birliği bakımından birbirine yakın olan diller, aynı kaynaktan çıkmış akraba dillerdir. Bu özellikteki dil toplulukları, “dil ailesini” meydana getirirler. Dil ailesi, bir ana dilden gelişme yoluyla ayrılmış bulunan dillerin meydana getirdiği dil topluluğuna verilen addır. Bu diller arasında ses özellikleri, yapı, şekil, söz dizimi, söz varlığındaki benzerlikler, onların akraba diller, diye anılmasına sebep olmuştur. Yoksa dillerin akrabalığı, insanların soy akrabalığı demek değildir. Çünkü aynı dil ailesinde olan topluluklar, soy bakımından akraba olmayabilir. Yalnızca dillerinin kökenleri birdir.

Dil ailelerinin önemlileri şunlardır:

3.1.1. Hint-Avrupa (Indo-Cermen) Dilleri Ailesi

Macarca ve Fince dışında kalan bütün Avrupa dilleri ile Asya dillerinden Farsça ve Hindistan'da bulunan birçok dil bu aileyi oluşturmaktadır. Avrupa ve Asya olmak üzere iki kola ayrılır.

3.1.1.1. Avrupa Kolu

Bu kol kendi arasında dört alt koldan oluşmaktadır:

- **Cermen Dilleri:** Almanca, Flemenkçe (Hollanda dili), İngilizce ve İskandinav (İsveç, Norveç, Danimarka ve İzlanda) dilleri bu grupta yer almaktadır.
- **Roman Dilleri:** Bu grubun ana dili Latince olup Fransızca, İtalyanca, Portekizce, İspanyolca ve Rumence bulunmaktadır.
- **İslav Dilleri:** Rusça, Bulgarca, Sırpça, Lehçe (Polonya dili), Çekoslovak (Çek-Slovak) dili, Boşnakça, Hırvatça, Makedonca, Slovence bu gruba aittir.
- **Bağımsız Grup Dilleri:** Yunanca, Arnavutça ve Keltçe ise, Avrupa dilleri arasında bağımsız bir grup olarak değerlendirilmektedir.

3.1.1.1.2. Asya Kolu

Hint-Avrupa dil ailesinin Asya kolu, Hint-İran dillerini içine almaktadır. Bu grup da iki alt koldan oluşmaktadır:

- **Hint Dilleri:** Bu grupta, Sanskritçe ve Hintçe, ayrıca Pencap, Bengal, Urdu ve Çingene dilleri bulunmaktadır.
- **İran Dilleri:** Farsça'nın kaynağı olan Pehlevi, orta ve yeni Farsça, Ermenice, ölü dillerden Toharca ve Avesta dili, yine ölü ve eski Anadolu dillerinden Hititçe, Frigce ve Thrakça bu gruptandır.

3.1.2. Hami-Sami Dilleri Ailesi

Bir kısım kaynaklarda Sami dilleri diye de adlandırılan bu ailede Arapça, İbranice, Akkatça (ölü dil), Habeş dili, eski Mısır dili olan Kıptice (Kopt), Süryanice, Aramice, Kildanice, Berberice yer almaktadır.

3.1.3. Çin-Tibet Dilleri Ailesi

Asya'nın bu büyük dil ailesine, Çin'de konuşulan pek çok lehçe ile Tayland ve Laos dilleri girmektedir. Tibet dil kolunda ise, Tibet dili, Burma ve Birmanya'da konuşulan diller vardır. Ayrıca Himalaya bölgesindeki bazı topluluk dilleri de bu ailedendir.

3.1.4. Bantu Dilleri Ailesi

Orta ve Güney Afrika’da konuşulan yaklaşık 150 kadar yerli dili bu aileyi oluşturmaktadır. Kuzey Afrika’da ise halk Arapça konuşurken, resmi dil olarak Fransızca kullanılmaktadır.

3.1.5. Kafkas Dilleri Ailesi

Kafkas bölgesinde konuşulan diller bu ailedendir. Söz konusu diller, ses özellikleri ve yapıları bakımından öteki dil ailelerinden oldukça farklıdır. Orta Asya’daki Türk toplulukları üzerinde uzun süre devam eden Rus baskısı, bu ulusların dillerini olumsuz yönde etkilemiştir. Rusçadan başka bir dili kullanmanın yasak olduğu yıllar içerisinde, Kafkas dilleri arasındaki sistem bütünlüğü de bozulmaya başlamıştır. Bugün bütün Kafkas dillerinde, Rusça kelime sayısı oldukça fazladır. Gürcüce, Çerkezce, Abhasça, Çeçen-Lezgice vs. Kafkas dilleridir. Ayrıca, Bask dilini de bu aileye dâhil edenler vardır.

3.1.6. Ural-Altay Dil Grubu

Türkçenin ait olduğu dil topluluğu Ural-Altay dil grubudur. Hint-Avrupa dillerindeki benzerlik, bu gruba giren dillerde yoktur. Bunlar arasındaki yakınlık, aynı kaynaktan çıkma özelliği yönünden olmayıp, yapı birliğine dayanır. Bundan dolayı bu dil topluluğuna dil ailesi değil, “dil grubu” adı verilmektedir. Bir kısım kaynaklarda ise, dil ailesi terimi kullanılmaktadır. Dil ailesi terimini tercih eden yazarlar, “Ural-Altay Dil Teorisi”ni ispatlanmış saymaktadırlar. Oysaki yapılan son araştırmalarda, bu iki kol arasındaki benzerliklerin, Hint- Avrupa dillerine göre daha zayıf olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Böylelikle, bir köken akrabalığından söz etmenin henüz çok erken olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Yalnızca bu iki gruba ait dillerin, kendi aralarında karşılaştırılabileceği benimsenmiştir. Ural-Altay filolojisinin (dil biliminin) asıl kurucusu Finli bilgin M. A. Castren’dir.

Ural-Altay dilleri arasındaki benzerlik, sadece yapı benzerliğine dayanmaktadır. Söz konusu dil grubunun iki alt kolundaki dillerin, eklemeli diller olması, ses uyumlarının yakın olması, sözcük türetme şekillerinin ve cümle kuruluşlarının benzeşmesi, ayrıca sözcük denklikleri vb. noktalarda toplanabilir. Ural-Altay dil grubu iki kola ayrılır.

3.1.6.1. Ural Kolu

Bu kol adını, Avrupa ve Asya’yı ikiye ayıran Ural dağlarından almıştır. Altay dilleriyle yakınlığı olan Ural dil kolu, iki alt kola ayrılmaktadır:

- **Fin-Ugur:** Fin-Ugur alt kolu da kendi içinde iki koldan oluşmaktadır. Fin kolunda; Finlandiya’da konuşulan dil başta olmak üzere, Fin adıyla bilinen Lap, Perm (Mordvin), Fin (Suomi), Est (Estonya-Eston), Vot, Votyak (Çermişen), Udmurt, Mari, Komi, Leton gibi toplulukların dilleri bulunmaktadır. Ugur kolunda; Macarca (Ugurca) vardır.

- **Samoyed:** Samoyedce.

3.1.6.2. Altay Kolu

Asya'daki Altay dağlarından adını alan bu dil kolunda; Türkçe, Moğolca, Mançuca, Tunguzca, Korece ve Japonca yer almaktadır.

Bu dillerden, Korece ve Japoncanın, Altay dillerine yakın olduğu düşüncesi, Altay dilleri üzerinde çalışan altayistlerin ileri sürdüğü bir görüştür. Bir kısım bilim adamı tarafından destek gören bu tez, henüz kesinlik kazanmamıştır. Altay dilleri arasında Türkçeye en yakın olan dil, Moğolcadır. Çünkü Moğolca ile Türkçe, daha yakın bir zamanda birbirinden ayrılmışlardır. Bu fikri güçlendiren delil ise, Türkçenin lehçelerinden olan Çuvaşçanın, her iki dil arasında bağlantı kuran ipuçları vermesidir. Türkçeye en uzak dil olarak Korece, daha sonra da Japonca gösterilmektedir. Altay dilleri arasındaki benzerlikleri akrabalık olarak açıklayanlar olduğu gibi, bu durumu kültür alış verişi olarak değerlendirenler de vardır. Altay dilleri arasındaki yakınlıkların bir kültür alış verişine, rastlantıya veya ödünçlemelere dayandırılmayacak kadar kuvvetli olduğunu savunan araştırmacılar da yok değildir. Bunların belgelendirdikleri ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle yapısı ve söz varlığına dair birçok ortak özellik vardır. İşte bu görüşe göre Altay dilleri, “Ana Altayca” (Altay Dil Birliği) olarak adlandırılan ortak bir anadilden ayrılmışlardır. Altay dillerinin ortak özellikleri şunlardır:

- a) Altay dillerinin hepsi sondan eklemeli dillerdir. Çekim ve türetmede hep son ek kullanılır. Ön ek sistemi yoktur.
- b) Bu dillerin tamamında ünlü uyumu vardır.
- c) Altay dilleri ünlü bakımından ünsüzlere göre daha zengindir.
- d) Gramatik cinsiyet unsurları yani eril, dişil ve nötr sözcükler yoktur. Bu sebeple sözcükler şekil değişikliğine uğramazlar.
- e) Sözcük kökleri sabittir ve türetme yeni eklerle yapılır. Zengin bir ek sistemi vardır.
- f) Sayı sıfatlarından sonra gelen sözcükler teklik haldedirler.
- g) Bu dillerde sözcükler çift ünsüzle başlamaz
- h) Fiil şekilleri zengindir.
- i) Artikeller yani tarif harfi denen belirlilik eki yoktur. (İngilizcede the, Almancada der-die-das, Arapçada el- gibi)
- j) Cümle kuruluşunda özne başta, yüklem sondadır. Tamlamalarda ise, tamlayan unsuru tamlanandan öncedir. Yardımcı cümleler sıfat- fiil ve zarf-fiillerle kurulur.

3.2. YAPILARI BAKIMINDAN DİLLER

Dilleri yapı bakımından sınıflandıranlar ses, yapı ve söz dizimi özelliklerini dikkate almışlardır. Sınıflamaların temeli yapı bilgisine dayanmaktadır. Bu bakımdan yaşamış ve yaşamakta olan diller, üç grupta incelenmektedir:

3.2.1. Tek Heceli Diller (Yalınlayan, Ayrımlı Diller)

Çince, Tibetçe, Endonezya dili, Vietnam ve Himalaya bölgesindeki bazı topluluk dilleri ile bir kısım Afrika dilleri ve Güneydoğu Asya dilleri bu gruba girmektedir

Bu yapıdaki dillerin en belirgin özelliği, sözcüklerin tek heceden oluşması ve çekimli hallerinin bulunmayışıdır. Böylece sözcükler, ek almazlar ve çekime girmezler. Cümle, yan yana dizilmiş tek heceli sözcükler dizisinden ibarettir. Bu şekilde hiçbir değişikliğe uğramayan sözcükler, ya cümle içindeki yerlerine, ya da başka sözcüklerle yan yana bulunmalarına göre anlam kazanırlar. Cümle içindeki sözcüğün anlamını belirlemede, vurgu ve tonlama sisteminin çok önemli görevi vardır. Bu durum, hem yazıda hem de sözlü anlatımda geçerlidir. Tek heceli dillerin en önemli temsilcisi olan Çince, vurgu sistemi açısından oldukça kuvvetli bir dildir. Çince'de bir sözcük, en az dört, en fazla dokuz şekilde vurgulanabilmektedir. Her farklı vurgulayışta, sözcüğün anlamı değişmektedir. Bundan dolayı cümle dışında kullanılan sözcüğün anlamını belirleyebilmek imkânsızdır. Bununla birlikte tek heceli dillerde, anlam ayrılıklarını sözcük birleşimleriyle sağlamak da mümkün olmaktadır.

3.2.2. Eklemeli Diller (Bağlantılı, Bitişken Diller)

Bu dillerde ekler sayesinde yeni sözcükler türetilmekte ve çekimli şekiller yapılmaktadır. Eklemeler sırasında sözcük köklerinde değişiklik mey-dana gelmez. Bu gruba giren diller, ön ekli veya son ekli olabilirler. Yani ekler bazen sözcüğün başına, bazen sonuna getirilebilir. Türkçe, sondan eklemeli dillerdendir. Macarca ve Fince ise, ön ekli dillerdir. Ayrıca Mançuca ve Tunguzca da eklemeli diller grubundandır. Eklemeli dillerde, tek veya çok heceli sözcük kök ve ekleri bulunmaktadır.

3.2.3. Çekimli Diller (Bükümlü, Tasrifli Diller)

Çekimli dillerde, tek ve çok heceli sözcük kökleriyle bir kısım ekler vardır. Bu dillerde sözcük çekime girince veya yeni sözcükler yapılırken, kökler değişikliğe uğrarlar. Büküm, kökteki ünsüzlerin sabit kalarak ünlülerin değişmesidir, denilebilir. Çekimli dillerin en karakteristik örneği olan Arapçada sözcük köklerindeki ünsüzler hiç değişmezken ünlüler değişir. Ünlüler değiştikçe sözcükler içten içe (bükümlerle) yeni anlamlar kazanırlar. Arapçada “*ktb*” yazmak mastarı farklı kalıplarla çekimlenerek *mektub* (yazılan şey), *mekteb* (yazılan yer), *kâtib* (yazan kişi), *küttab* (yazanlar) gibi anlamlar kazanır. Hami-Sami dilleri de bu yapıdadır.

Bu gruba ait olan bir kısım dillerde ise, kök çekime girdiğinde tama- men değişir, tanınmaz hale gelir. Hint-Avrupa dilleri yapı olarak böyledir. Yani sözcük çekime girdiğinde, asıl seslerin değiştiği görülür. Oysa Hami- Sami dillerinde bu sesler değişmez. Hint-Avrupa dillerinden Almancada, bu seslerin değişimine örnek olması bakımından, “gítmek” fiilinin çekimli şeklini verebiliriz: gehen-ging-gegangen gibi.

4. KONUŞMA DİLİ - YAZI DİLİ

Bir dilin iki yönü vardır. Biri insanlarla karşı karşıya sesli olarak görüşürken, yani konuşurken kullandıkları konuşma dili; diğeri yazıda kullanılan, yani insanların anlatmak istediklerini yazıya dökerken kullandıkları yazı dilidir.

4.1. Konuşma Dili

Konuşma dili evde, sokakta, günlük hayatta kullanılan doğal dildir. Konuşma dili, sosyal çevreye bağlı olarak bir dil sahası içinde farklı şekiller gösterebilir. Bu farklar, temelde sözcükleri söyleyiş ile bazı ses ve şekil ayrılıkları etrafında toplanır. Bir dil sahası içinde, bir ulusun çeşitli boyları, bir ülkenin değişik bölge ve illeri farklı konuşma dillerine sahip olabilirler. Bu şekilde bir dilin çeşitli lehçeleri, şiveleri ve ağızları bulunur.

Lehçe: Bir dilin bilinmeyen, karanlık bir devrinde (yani metinlerle izlenemeyen döneminde) kendisinden ayrılmış olan, çok büyük ayrılıklar gösteren ve farklı bir dil olma yolu tutan kollarına denir. Lehçelerdeki büyük farklılaşma, sadece ses ve yapı düzeyinde olmayıp, sözcük alanında da görülmektedir. Bu anlamda Türk dilinin üç lehçesi vardır: Çuvaşça, Yakutça (Sahaca) ve Halaçça. Bunlardan Çuvaşça, bugün Ural dağlarının batısında ve özellikle Rusya'nın Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti'nde konuşulmaktadır. Çuvaşistan'ın başkenti Çeboksarı'dır. Bu Türk asıllı topluluğun nüfusu, yaklaşık 2 milyon kadardır. Bu nüfusun çok az bir kısmı Müslüman, diğeri ise Ortodokstur. Çuvaşlar sadece Çuvaşistan'da değil Tataristan, Başkırdistan ve Sibiry'a da yaşamaktadırlar. Yakutça ise, Yakutistan Özerk Cumhuriyeti'nde konuşulmaktadır. Bunların başkenti Yakuts'dur. Nüfusları yarım milyondan fazladır. Nüfusun % 20'si Müslüman, geri kalanı Ortodoks ve Şamandır. Çuvaş ve Yakutlar, asıl Türk kitlesinden uzak kaldıklarından, her iki Türk topluluğunun da dillerinde büyük değişimler olmuştur. Bu yüzden, XIX-XX. yüzyıllarda Türk dilinin bu lehçeleri, ayrı birer yazı dili haline gelmişlerdir ve bugün Rus (Kiril) alfabesini kullanmaktadırlar. Halaçça ise, İran'da küçük bir bölgede konuşulmaktadır. Güneybatı Türkçesi olan Oğuzcanın temelini oluşturmaktadır. Bu lehçenin, Köktürk Yazıtları'nın yazıldığı dönem veya ondan önceki bir dönemde Türk dilinden ayrıldığı varsayılmaktadır.

Şive: Bir dilin bilinen veya metinlerle izlenebilen devirlerinde kendisinden ayrılmış olup, bazı ses ve yapı ayrılıkları gösteren kollarıdır. Azerbaycan Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Osmanlı Türkçesi vb. Türk dilinin şiveleridir.

Ağız: Bir şive içinde bulunan söyleyiş farklarına dayanan, az da olsa şekil ayrılıkları gösteren, bir ülkenin çeşitli bölge ve illerinin, sözcükleri seslendiriş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verilen addır. Ağızlardaki farklılıklar büyük oranda ses düzeyindedir. İstanbul ağızı, Sinop ağızı, Karadeniz ağızı, Elazığ ağızı, Kayseri ağızı, Sarıkamış ağızı vs. Türkiye Türkçesinin ağızlarıdır.

4.2. Yazı Dili

Yazı dili kitaplarda, eserlerde kısaca yazıda kullanılan dildir. Yazı dili bir kültür, medeniyet dilidir. Tarih boyunca ancak medeniyeti, kültürü ve edebiyatı olan ulusların bir

yazı dili olmuştur. Yazı dili bir kültür dili, edebiyat dili olduğu için “edebî dil” de denmektedir. Bir ülkede veya bir dil alanı içinde çeşitli şive ve ağızlar olduğu halde, bir tek yazı dili vardır. Bu bakımdan yazı dilinin etkisi ve yayılma alanı konuşma dilinden çok daha geniştir. Yazı dili, farklı konuşma bölgelerini ortak bir noktada buluşturur ve bütün bir ülkeyi içine alır. Her bölgenin, yörenin doğal dili konuşma dilidir. Fakat o dil yalnız kendi bölgesiyle sınırlıdır ve yazıda kullanılmaz. Yazıda bütün bölgeler, ağızlar kendi doğal konuşma dillerinden başka, ortak bir dil kullanırlar. Örnek: Elâzığ, Urfa, Uşak, Ege, Van, Karadeniz ağızlarında farklı söyleyişleri olan “alıyorum” fiilini, bu bölgelerin insanları yazıya geçirirken kendi söyleyişlerine göre yazamazlar. Yazı diline uygun olarak yazmak durumundadırlar. Aslında her yazı dilinin kökeninde bir konuşma dili vardır. Çünkü bir dil içinde, çeşitli konuşmalardan biri, bir takım sebeplerle yazı dili haline gelir. Türkiye Türkçesinin yazı dili ise, İstanbul ağzına dayanmaktadır. İstanbul’un alınmasından sonra, bu şehrin yönetimin başkenti oluşu ve kültür, edebiyat yönünden etkin bir konuma gelmesi, Anadolu’nun diğer ağızlarını ikinci plana itmiştir. Bugün İstanbul ağzı, yazı dili olması sebebiyle bütün ülkede diğer ağızlara etki etmekte, özellikle öğrenim düzeyinin artması ve görsel-işitsel araçların yaygınlaşmasıyla bir konuşma dili durumuna gelmektedir.